

# Zinātnes Vestnesis

LPSR ZINĀTŅU AKADEMIJAS UN LATVIJAS ZINĀTŅIEKU SAVIENĪBAS INFORMATĪVAIS BILETENS

IZNĀK KOPĀ 1989. GADA SEPTEMBRĀ

1990. GADA MAIJS NR. 5 (7)

## LATVIJAS GADSIMTU RĒĶINS PADOMJU SAVIENĪBAI

Dienās, kad Lietuvas valsts deklarējusi savu neatkarību, sevišķi aktuāls kļuvis jautājums par savstarpējiem finansālajiem norēķiniem ar PSRS. Pasaules praksē kolonizatori nav maksājuši kontribūcijas savām dekolonizētajām valstīm, ne arī saņēmuši šķiršanās maksu no savām kolonijām. Tāpēc pasaules praksē šāds savstarpējo norēķinu mehānisms lietojams pirmo reizi un palīdzība no attīstītajām kapitālisma valstīm nav gaidāma. Un ne tikai finansiālie norēķini. Neviens pasaulē mums nepalīdzēs uzskaitīt tos melnos darbus, ar kuriem pret mūsu tautu ir vērsusies lielā valsts. Arī par tiem būs jāmaksā. Par iznīcinātajiem gudrajiem un strādīgajiem cilvēkiem, viņu mokām Sibīrijā, viņu nedzimušajiem bērniem, par mūsu izpostīto zemi, par Abreni, mūsu lauku sētām, nogremdētajiem kuģiem, mums liegtās saimniekošanas nenopelnīto, par visu, visu.

Latvijas Zinātnieku savienība būtu pilnīgi attaisnojusi savu esamību, ja tā paveiktu savai tautai šo milzu darbu — izstrādātu sīku un detalizētu savstarpējo ekonomisko un politisko darījumu XX gadsimta rēķinu. To var paveikt tikai liels visdažādāko speciālistu kolektīvs, un tas ir viņu svēts pienākums savas daudz cietušās tautas priekšā. Viss pārējais kļūst mazsvarīgs pašreizējā tik sarežģītajā politiskajā situācijā. Šis darbs būtu jāveic nekavējoties un ļoti ātri. Mums jāparāda visai pasaulei šis skarbais rēķins tieši tagad, un var būt, ka tas ir iespējams tikai tagad vai nekad.

Droši vien šo uzdevumu risinās Latvijas PSR valdība un jaunais parlaments. Var būt, ka pie tā strādā Tautas fronte un LNNK. Ja ar savu zinātnisko potenciālu šim darbam pieslēgtos LZS un citi speciālisti, mūsu tauta būtu pateicīga. Visus, kas šai darbā vēlas piedalīties, aicinām pieteikties:

LZS informācijas centrā — tālr. 224989,

zinātniskajā asociācijā «Latvija un latvieši pasaulē» (priekšsēdētāja vietnieks J. Prikulis) — tālr. 216793,

LU Astronomiskajā observatorijā (J. Balodis) — tālr. 224128.

LZS Padome

## ZINĀTNE — PA ATJAUNOTNES CEĻU

Zinātņu akadēmijas kopsapulcē, vērtējot iepriekšējā gada darba rezultātus, priekšplānā tika izvirzīta šodienas galvenā aktualitāte — pārkārtoties atbilstoši demokrātijas un suverenitātes prasībām. Turpmāk pastāvēt zinātniskajiem institūtiem ZA prezidija pakļautībā vai dibināt asociāciju? Veidot nacionālo ZA vai varbūt inženierzinātņu, humanitāro, nozaru akadēmijas? Sos, kā arī citus jautājumus savās runās iztirzāja akadēmijas prezidents J. Lielpēteris un citi referenti.

Ipaši tika uzsvēta nepieciešamība rīkoties pakāpeniski, pārlietu nesteidzoties. (Sagraut veco allaž ir vieglāk nekā uzbūvēt kaut ko no jauna.) Arī no augšas nedrīkst neko uzspiest. Racionālākās sadarbības shēmas (gan vertikālās, gan horizontālās) jāizvēlas pašiem institūtu kolektīviem. Sadarbībai jābūt pilnīgi brīvprātīgai.

Zinātne ieiet pārejas periodā. Tas ilgs, līdz savu vietu ieņems tirgus ekonomika. Atbilstoši jaunajiem apstākļiem zinātnei jāpārorientējas uz citiem darbības virzieniem. Kritiski jāpārvērtē pētniecības tēmas, jāatsijā tās, kas nav noderīgas ne republikai, ne pasaulei. Jāsaglabā un jāattīsta tie zinātnes virzieni, kuros esam sasnieguši pasaules līmeni.

Lai zinātņi radikāli pārkārtotu, būs nepieciešami vairāki gadi, — uzsvēra prezidents J. Lielpēteris. Voluntāra, mehāniska iejaukšanās zinātnē var radīt nenovērtējamus zaudējumus, postu.

Liela uzmanība jāveltī zinātnes sakaru paplašināšanai ar ārvalstīm. Jārada tādi zinātniskie centri, kuros labprāt vēlētos strādāt ārzemju zinātnieki. Var būt, ka jāveido starptautiskie institūti, kur mūsu zinātnieki risinātu tēmas kopā ar ārzemniekiem. Visi šie pasākumi lielā mērā dotu iespēju novērst tā saucamo smadzeņu noplūdi.

Zinātnes atjaunotnes ceļš, protams, nebūs rozēm kaisīts. Vispirms jau jāpārvar sociālās (ne)nodrošināšanas krīze, materiālās apgādes mazspēja. Pēdējos gados vērojama nepatīkama tendence samazināt zinātnei atvēlētos līdzekļus. Ja ZA agrāk ik gadus atvēlēja 24 miljonus rubļu, tad tagad tikai 19 miljonus. Tas negatīvi ietekmē akadēmijā strādājošo stāvokli. Piemēram, Fundamentālajā bibliotēkā vidējā alga ir tikai 120 rubļu mēnesī. Ap 700 ģimeņu joprojām gaida dzīvokļus.

Kā izkļūt no krīzes? Jautājums paliek atklāts. ZA turpmākās finansēšanas liktenis ir neskaidrs. Prezidents J. Lielpēteris izteica cerību, ka republikas valdība tomēr prātis novērtēt zinātnes lielo lomu tautsaimniecībā un neliegs līdzekļus zinātnes attīstībai.

Arī akadēmiķis E. Grēns savā runā pauda dziļas rūpes par zinātnes tālākvirzību. Viņaprāt, akadēmiskā zinātne nav veidojama uz saimnieciskā aprēķina pamata. Tai jābūt neatkarīgai no konjunktūras. Zinātne republikā jāpārveido tā, lai tā spētu sasniegt Eiropas līmeni.

Nekādā gadījumā zinātnē nedrīkst pieļaut administrēšanu. Tā jāveda un jāvirza tikai ar ekonomiskām metodēm. Investīcijas zinātnē varētu saņemt arī tieši no ražošanas nozarēm. Uzņēmumi ir jāieinteresē ieguldīt naudu zinātnes attīstībā.

Vairāk jā rūpējas par zinātnieku kvalifikāciju. Jāvēršas pret institūtu kadru novecošanu. Zinātniekam nav jābūt uz mūžu piesaistītam «savam» institūtam. Jāslēdz darba līgumi uz noteiktu termiņu. Līdzšinējie principi neder, jo tie tikai atražo stagnāciju.

Raksturojot pāreju uz tirgus ekonomiku, Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks akadēmiķis A. Kalniņš akcentēja iespēju fundamentālās zinātnes finansēt no lielo rūpniecisko un lauksaimniecisko asociāciju līdzekļiem.

Akadēmiķis J. Stradiņš pamatoja domu, kā ir nepieciešams koncentrēt vienkopus visu zinātnes potenciālu. Zinātņu akadēmijas pārdale mazajās akadēmijās var novest pie bīstamas savrupības, pie zinātnes prestiža pazemināšanas. ZA joprojām jābūt par tādu kā jumta organizāciju, kas

vienkopus pulcē visas pasaules latviešu zinātnieku eliti. Sai elitei jābūt plaši pārstāvētai ZA Goda locekļu pulkā.

Pēc korespondētājlocekļa J. Zaķa domām, neatkarīgas valsts patstāvības kritērijs ir tās spēja noturēt zinātņi vajadzīgajā līmenī. Valdība rīkojas ar naudu, bet zinātnei pieder smadzeņu potenciāls. Un šiem abiem īpašniekiem jāvienojas par abpusēji izdevīgu darījumu.

Zinātnei jābūt iespēja strauji attīstīties, jo citas alternatīvas nav, — sacīja profesors J. Freimanis. Pārbūves laikā tieši zinātniekiem jāuzņemas vislielākā atbildība. Vezums jākrauj tam, kas vairāk var pavilkt.

Akadēmiķis V. Hausmanis un izdevniecības «Zinātne» direktors I. Riekstiņš analizēja neatrisinātās problēmas grāmatu izdošanā. Bez normālas izdevējdarbības zinātne nespēj veikt savas funkcijas.

Kopsapulce pieņēma lēmumu, kurā atzīts, ka akadēmijas sabiedrisko zinātņu institūti nav pietiekami aktīvi iekļāvušies Latvijas atjaunotnes procesā un vēsturiskās patiesības noskaidrošanā. Kaut arī atsevišķi zinātnieki nākuši klajā ar savu ierosmi, kopumā neapmierina Ekonomikas institūta ieguldījums republikas saimnieciskās patstāvības problēmu risināšanā. Lēmumā nosodīta sabiedrisko zinātņu nodaļas līdzšinējā politizēšanās un uzsvērts, ka ikviena institūta darbība jāplāno saskaņā ar Latvijas tautas un tās ekonomiskās attīstības interesēm.

Tika nolemts turpmāk zinātniskos darbus izdot arī angļu un vācu valodā, kā arī paplašināt sakarus ar latviešu intelektuālo eliti visā pasaulē.

V. Ļuta

J. Brože, G. Marga, V. Mišins,

E. Vēciņš, R. Vitkovskis,

Stihisko profesionāļu kluba locekļi

## KĀ MODERNIZĒT TAUTSAIMNIECĪBU?

(Ekonomiskās koncepcijas tēzes)

Pašlaik ir inflācijas bums un monopoli kundzība, kur spēkā ir formula «Tiek sarāžota prece, par ko saņem naudu, bet pārdošana var pat nenotikt». So formulu atbalsta ministrijas, bet tām palīdz nerentablie uzņēmumi, citādi nebūtu iemesla līdzekļus no rentabliem uzņēmumiem pārņemt uz nerentabliem, lauvas tiesu paturot aparāta uzturēšanai.

Lai izveidotu dzīvotspējīgu ekonomiku, nav iespējams lielais lēciens, bet vajadzīgs pārejas periods. Tajā jāizveido tirgus un Latvijai jāklūst par tirgus vietu — labvēlīga režīma zonu.

Tirgus attiecību ekonomika jārada paralēli līdzšinējai, un jāaplūko divas tās daļas: iekšējais tirgus un ārējais tirgus. Rezultāts — integrēts tirgus.

Iekšējā tirgus attiecības jāveido pēc šādiem principiem:

— spēkā jābūt formulai «Preces ražošana, preces pārdošana, naudas saņemšana ne lielākā apjomā, kā ieņemts no pārdošanas»;

— pieprasītas un labas preces ražotājam vai pakalpojuma sniedzējam ir jāsaņem tāda alga, par kuru noteikti var iegādāties ne sliktākas preces un pakalpojumus;

— veidojot maksāšanas līdzekli, nodokļu sistēmu, sociālās nodrošināšanas sistēmu un jaunas ekonomikas vadības struktūras, radīsies tirgus.

Attiecības ar starptautisko tirgu var veidot pēc principa «Ja tajā ir grūti iekļūt, tas jāatved šurp». Tādējādi Latvijai tiek piedāvāts specializēties par

— centru, kur notiek tirgus darījumi starp Rietumu un Austrumu partneriem,

— tranzītooperāciju un starpniecības centru,

— intelektuālās produkcijas ražotāju,

— līdzšinējās tradicionālās produkcijas ražotāju (tikai jāpaaugstina tās kvalitāte).

Lai varētu realizēt iekšējam tirgum izvirzītos principus, pirmkārt nepieciešams veikt vairākus pasākumus.

Jāizveido segts maksāšanas līdzeklis, — sākotnēji tikai bezskaidras naudas norēķinu formā, — kurš darbotos paralēli rublim. Segtā maksāšanas līdzekļa kopapjomam jābūt atkarīgam tikai no patēriņam realizēto preču apjoma. Tā kurss attiecībā pret citiem maksāšanas līdzekļiem ir nosakāms biržā. Segtais maksāšanas līdzeklis iegūstams, vienīgi pārdodot šajā tirgū precī, un tirgū preces realizējamās tikai segtā maksāšanas līdzekļa rēķina īpašniekiem. (Prece — ieskaitot nekustamo īpašumu.)

Jānodrošina dabiska vairāku īpašuma formu blakuseksistence ar vienādiem noteikumiem, īstenojot principu «saimnieko labākais». Monopolisms likvidējams, izmantojot rentes līgumu, kas būtu instruments pārejai uz akciju sabiedrībām vai citām saimnieciskām apvienībām.

Jāmaina ministriju funkcijas, uzņēmumus pakļaujot tikai likumam, bet allikušajām ministrijām atstājot īstenot konkrētus valsts politikas posmus.

Jāīsteno sociālās nodrošināšanas programma (ieskaitot veselības aizsardzību, kultūru, izglītību, bezdarbnieku pabalstus un viņu pārkvalificēšanu); pirmkārt, jāgarantē iztikas minimums tiem, kas nespēj pelnīt, dādot iespēju izvēlēties pensiju vai, piemēram, kartītes; otrkārt, veselības aizsardzībā, izglītībā un kultūrā paralēli jāizveido divas formas:

— pašnoteikšanās un finansēšana no budžeta;

— tāda nodokļu sistēma, kas nodrošinātu saimniecisku aktivitāti un cenu regulēšanu, stimulētu preču realizāciju par zemām cenām un padarītu ekonomiski neizdevīgu ekoloģiski netīru ražošanu.

Latvijas budžets veidojams no iemaksām kā rubļos, tā arī segtos maksāšanas līdzekļos, bet PŠRS budžets — tikai rubļos. Jānodrošina visu līmeņu budžetu neaizskaramība.

Plānošanu līdz ar rubļa saimniecību, sadali un valsts pasūtījumu pakāpeniski nomaina ar tirgu, ar segtiem maksāšanas līdzekļiem un valsts regulāciju, kurā tiktu izmantotas nodokļu kredītlīkmes, valsts līgumi un citas ekonomiskas metodes.

## METODE EKONOMIKAS MODELĒŠANAI

Zinātņu akadēmijas prezidijs 7. marta sēdē noklausījās un apsprieda akadēmiķa E. Lavendeļa referātu «Par republikas ekonomikas attīstību». Tā bija sava veida atskaite par zinātnieku un speciālistu darba grupas veikumu Latvijas rūpniecības struktūras optimizēšanai.

Kas ir paveikts? Apsēkots un novērtēts četršimt republikas uzņēmumu stāvoklis. Iegūti dati par ekoloģiju, elektroenerģijas patēriņa limitiem, par līdzekļiem speciālistu sagatavošanai. Izveidota uzņēmumu raksturojošo pamatrādītāju datu bāze. Izstrādātas rekomendācijas katram uzņēmumam un rūpniecības nozarei.

Kādas šobrīd ir visraksturīgākās iezīmes rūpniecībā? Iekārtas ir pārlietu vecas. Tikai 10—12% rūpniecības iekārtu der konkurētspējīgas produkcijas ražošanai. Amortizācijas fondi ir niecīgi. Vairākumā uzņēmumu nav nekādas iestrādes, nav plānota produkcijas atjaunināšana. Nav ekonomisko sviru, kas veicinātu jaunas tehnikas un tehnoloģijas ieviešanu. Zinātniski tehniskie centri un nozaru institūti ļoti maz sadarbojas ar republikas uzņēmumiem.

Kas jādara, lai rūpniecībā pārvarētu krīzi? Nepieciešams iedarbināt efektīvu nodokļu un cenu veidošanas mehānismu, kas atbilstu republikas interesēm. Daļai uzņēmumu jārada īpašs labvēlības statuss, bet citi — jāpārprofilē. Visādi jāsekmē nelielu uzņēmumu izveidi. (ASV un citās valstīs tieši mazie uzņēmumi strādā viselastīgāk, uzņemoties jaunu ražo-

jumu apguvi.) Iespējami racionāli jāizmanto gan darbaspēks, gan enerģētiskie resursi. Jātaupa materiāli un izejvielas.

Taupīgi saimniekojot, republika varētu pat eksportēt, piemēram, cementu un ģipšakmeni. Nedrīkstētu pieļaut arī koksnes zudumus līdzšinējo 40% apjomā.

Var teikt, ka šobrīd dzīvojam uz nākotnes, uz savu bērnu rēķina. Šo kļūmi var novērst, kā instrumentu izmantojot matemātisko modelēšanu. Ar šī instrumenta palīdzību iespējams prognozēt jebkuru ekonomisko situāciju, kas var izveidoties, ja ir dotie nosacījumi. Un tieši tas ir visvairāk vajadzīgs parlamentam pareizu lēmumu pieņemšanai.

Izstrādāto modelēšanas sistēmu var izmantot ne tikvien rūpniecības, bet arī visas tautsaimniecības prognozēšanai. Šāda izstrādne pagaidām ir vienīgā pasaulē.

Pēc E. Lavendeļa referāta izvērsās debātes. Akadēmiķis M. Bekers aizrādīja, ka matemātiskajā modelī nav ietverts transports un pārtikas rūpniecība. Tika atzīts, ka modelēšana jāveic visa Baltijas reģiona ietvaros.

Akadēmiķis E. Jakubaitis uzsvēra, ka ir nepieciešams nodrošināt rūpniecību ar kadriem, jā rūpējas par to sociālajiem apstākļiem.

Akadēmiķe R. Kukaine runāja par to, cik svarīgi ir nekļūdīties nodokļu lieluma noteikšanā. Viņa apstrīdēja ekoloģisko zaudējumu aprēķina pareizību, atzīstot, ka shēmā norādītā summa — 87 miljoni rubļu — ir daudz mazāka par faktisko.

Korespondētājloceklis P. Guļāns pievērsa uzmanību agrākajām modelēšanas nepilnībām ZA Ekonomikas institūtā. Ražošanu ietekmē ļoti daudz visdažādāko faktoru un ne vienmēr visus tos var ietvert shēmā. Līdz ar to prognožu ticamība lielā mērā mazinās. Nedrīkst no augšas noteikt, kas kuram uzņēmumam jādara. Ikvienu uzņēmuma kolektīvam pašam jānosaka iespējamās perspektīvas.

Korespondētājloceklis J. Zaķis atzina, ka modelēšanas shēma ir nepilnīga, praktiskajā darbā tā lieti noderešot tikai ekonomikas ministram.

Korespondētājloceklis I. Biļinskis bija pārliecināts, ka tautsaimniecībā turpmāk vajag arvien vairāk balstīties uz modelēšanas sistēmu.

ZA prezidents, akadēmiķis J. Lielpēteris, matemātiskās modelēšanas grupas veikumu novērtēja atzinīgi un ieteica šo darbu turpināt. Jaunajiem metodoloģiskajiem paņēmieniem visādā ziņā vajadzētu pozitīvi sekmet tautsaimnieku darbību.

V. Ļuta

## PLAŠAJĀ PASAULĒ IZEJOT

Martā notika zinātniskā konference «Latviešu zinātne un kultūra ārpus Latvijas». To organizēja zinātniskā asociācija «Latvija un latvieši pasaulē».

Atklājot konferenci, vēstures zinātņu doktors Jānis Graudonis uzsvēra, cik svarīgi ir apvienot visas pasaules latviešu fizisko un garīgo potenciālu. Būtībā tas ir vienīgais ceļš tautas izdzīvošanai. So sadarbību agrāk nepieļāva staļiniski impēriskās barjeras. Tagad šie šķēršļi aizvākti. Pastāv vienīgi vecie aizspriedumi domāšanā.

— Esam pārāk daudz zaudējuši no tā, kas mums reiz jau bija, — atzina akadēmiķis Elmārs Grēns. Ir atkal jāizcērt logs uz Eiropu. (Esam taču eiropiska nācija, eiropiska valsts, un mums jādzīvo pēc Eiropas standartiem!) Jāizmanto visi ekonomiskie un cita veida sakari ar pārējo pasauli. Pamazām, bez īpašas steigas jāizveido stipras saites starp Latviju un Rietumiem.

Ar ārvalstu latviešiem plaši sadarbojas Latvijas zinātnieku savienība. Akadēmiķis Jānis Stradiņš konferencē runāja par darbu, ko veic zinātniskā asociācija «Latvija un latvieši pasaulē». Tajā ir pusotra simta

biedru. Izveidojies stabils aktīvs. Asociācijas darba galvenie pamatvirzieni ir šādi: Vispasaules latviešu zinātņu kongresa sagatavošana, ārzemju studiju centru izveide Latvijā, svešuma latviešu zinātnes un kultūras izpēte, popularizēšana, latviešu enciklopēdijas sagatavošana.

Konferencē vērtīgas atziņas izteica arī ekonomikas zinātņu doktors Pēteris Zvidriņš, tehnisko zinātņu doktors Andris Krēsliņš un citi referenti. Interesantas un gaidītas bija ASV un Rietumvācijas zinātnes un kultūras darbinieku uzstāšanās.

V. Helms

Jānis Graudonis,  
vēstures zinātņu doktors

### E. ANDERSONA PIEMIŅAS KONFERENCE

Sī gada 19. un 20. martā Latvijas Zinātņu akadēmijā notika starptautiska konference «Profesora E. Andersona dzīve un darbs. Latvijas historiogrāfijas problēmas». Rīkotāji — Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūts, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte un zinātniskā asociācija «Latvija un latvieši pasaulē» — veltīja šo pasākumu izcilā latviešu vēsturnieka Edgara Andersona 70. dzimšanas dienas atcerei. (E. Andersons traģiski gāja bojā 1989. gada 5. jūlijā.)

Konferencē referēja latviešu profesori A. Plakans, N. Balabkins, V. Nollendorfs no ASV, vācu profesori G. fon Pistolkors un A. Lēbers no VFR un daudzi Rīgas zinātnieki. Referātos runāja par E. Andersonu kā cilvēku, viņa Latvijas vēstures pētījumiem. Lielākajai daļai klausītāju konferencē stāstītais bija jaunums, jo tikai nedaudzi speciālisti E. Andersonu bija satikuši un dzirdējuši runājam 1979. un 1988. gadā, vai arī lasījuši viņa «specfondā» glabātos darbus.

Atgādināsim, ka E. Andersons dzimis 1920. gada 17. jūnijā Tukumā. 1943. gadā beidzis Latvijas Universitātes Vēstures nodaļu. Tad kara vietu aizsviests uz Vāciju. Gribas stiprums, neatlaidība un organizatora talants palīdzēja viņam jau 1945. gadā kļūt par mācībspēku Vircburgas Tautas augstskolā, vienlaikus papildinot savas zināšanas Vircburgas universitātē. Vācijā viņš vadīja Latviešu studentu centrālo savienību (1946.—1949.) un Baltijas studentu centrālo padomi (1947.—1949.).

Pēc izceļošanas uz ASV (1949.) E. Andersons darbojas par redaktoru latviešu laikrakstā «Tālos krastos», ir mācībspēks Leikforestas koledžā, papildina zināšanas Pensilvānijas un Čikāgas universitātēs. Šajā laikā viņš spējis sagatavot arī doktora disertāciju «*The Couronians and the West Indie*», ko 1956. gadā Čikāgas universitātē aizstāv un iegūst zinātņu doktora grādu. Tas savukārt E. Andersonam paver iespēju 1957. gadā kļūt par vēstures profesoru Sanhosē Universitātē. No 1970. gada viņš tur lasa lekcijas par Baltijas vēsturi — vienīgo tāda satura kursu ASV augstskolās. Šāds izņēmums gūts, pateicoties E. Andersona autoritātei.

Līdztekus mācībspēka slodzei E. Andersons lielu darbu veicis, būdams žurnālu redaktors, līdzdarbodamies «Latvju enciklopēdijas» sagatavošanā gan kā tās redkolēģijas loceklis, gan kā galvenais redaktors. Daudz puļu viņš veltījis Baltijas vēstures pētīšanai, rīkojot dažādas konferences, organizējot Baltijas studiju veicināšanas apvienību, kādu laiku pat vadot tās darbību. Tieši viņš arī aizsācis Latvijas vēsturnieku kontaktus ar ASV vēsturniekiem.

Par E. Andersona darbību īsu informāciju var gūt A. Krēsliņa rakstā «In memoriam Edgars Andersons» («Zinātnes Vēstnesis», 1989, nr. 1), arī no atceres sesijas organizatoru sagatavotā bukleta «Edgars Andersons — 70», (Rīgā, 1990.). Daļa E. Andersona darbu tagad pieejami Valsts bibliotēkā. Žurnālā «Zinātne un Mēs» (1990, nr. 2) sākti publicēt

fragmenti no E. Andersona darba «Latvijas vēsture 1920.—1940. Ārpolitika», Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas «Vēstis» (1990., nr. 1, 2) iespiests viņa šim žurnālam atsūtītais raksts «Dānijas sakari ar Baltijas zemēm no IX līdz XIII gadsimtam vēstures avotu gaismā».

Kā minētie raksti, tā konferencē runātais ļauj tuvāk iepazīt izcila, grūtībās rūdīta latviešu zinātnieka padarīto un sasniegto, parāda viņa ceļu no traģiskā bēgļa līdz pasaulē atzītam zinātniekam.

E. Andersona pētījumi balstās uz dziļām avotu studijām. Viņš atklājis jaunus arhīvu materiālus (Dānijā, Anglijā u. c.), kas paplašina vairāku vēstures problēmu izgaismošanas iespējas. E. Andersona paziņa un tuvs draugs — profesors N. Balabkins akcentēja viņa tieksmi līdz ar dokumentiem tuvāk iepazīt pētāmā laikmeta «gaisotni». Šim nolūkam E. Andersons meklējis attiecīgā laikmeta literatūru, laikabiedru atmiņas, izmantojis notikumu hronoloģijas sinhronās tabulas. Tas piešķīris E. Andersona rakstītajam īpašu kolorītu, dažkārt pat lirisku pieskaņu.

Augstu vērtējot E. Andersona ieguldījumu Latvijas un visas Baltijas vēstures izpētē, izskanēja arī norādījums — viņa mantojumu tomēr aplūkot kritiski. Jāsaprot, ka arī viņam ne visu problēmu izpētei bija pietiekami drošu avotu, ka viņa vēstures notikumu skatījumu ietekmējusi autora dzīves reālā situācija emigrācijā. ASV strādājošam latviešu vēsturniekam pašam bija jāatrod pamati savai darbībai, vispirms dodot to, kas varēja interesēt turienes sabiedrību, un tikai tad atrodot iespēju savienot darāmo ar devumu Latvijai. E. Andersonam tas izdevās. Lūk, viens liecinājums. No 1970. gada viņam bija iespējas lasīt Baltijas vēstures kursu, tādējādi iznesot Latvijas un līdz ar to Baltijas problēmas pasaulē.

Labs paraugs šajā jomā ir arī viņa pētījumi par Tobago, kuros savijas Latvijas, Holandes, Anglijas u. c. zemju vēstures elementi, bet visvairāk iegūst Latvijas vēsture. Par E. Andersonu labus vārdus sacījis A. Krēsliņš («Zinātnes Vēstnesis», 1989, nr. 1): «... pētīt Eiropas zemju, Rietumindijas un Ziemeļamerikas diplomātijas un militāro vēsturi, viņš pratis visur atrast latviešu darbošanās pēdas.»

Tieši tas un viss milzīgais darbs kopumā Latvijas vēstures izpētē piemiņas konferencē radīja svētīgu noskaņu: kaut arī likteņa skaudrums liedzis iespēju dzimtenē atgriezties pašam E. Andersonam, ar pienācīgu godu atnācis viņa darbs. Darbs, kas ir drošs stūrakmens Latvijas vēstures ēkā.

\* \* \*

Gvido Straube,  
zinātniskais līdzstrādnieks

Konferencē ievadvārdus teica akadēmiķis J. Stradiņš, pieskardamies gan Edgara Andersona zinātniskajai darbībai, gan zinātnes vēstures un latvietības jautājumiem vispār.

E. Andersona darbību savos referātos izvērtēja profesori no ASV — A. Plakans un N. Balabkins, LU profesors A. Varoslavāns, LZA korespondētājloceklis Ē. Mugurēvičs, vēstures zinātņu kandidāti I. Gore un B. Daukšts. Konferencē izpalika VFR doktora I. Veita uzstāšanās, kurā bija iecerēts pievērsties vienai no E. Andersona dzīves savdabīgākajām aktivitātēm — Tobago. Dienu iepriekš Vēstures institūta organizētajā pasākumā interesentiem demonstrēja videofilmu (ar I. Veita komentāriem) par pasākumiem Tobago 1989. gada vasarā, kad atzīmēja 350. gadskārtu, kopš salā izcēlās pirmie kurzemnieki.

Origināla un aizrautīga bija profesora N. Balabkina uzstāšanās. Savukārt profesors A. Plakans ieinteresēja klausītājus ne tikai ar Latvijas vēstures vietas analīzi amerikāņu Austrumeiropas pētījumu kontekstā, bet arī ar to, ka iezīmēja iespējamus un perspektīvos Latvijas vēstures tur-

pmākās izpētes virzienus un tematiku. Latvijas valstiskuma izveidošanās problēma — viena no visaktuālākajām arī E. Andersona pētījumos — tika skarta vēstures zinātņu doktora I. Roņa referātā. Virkne referātu tika vēlti starpkaru posmam — profesori G. fon Pistolkors (VFR), A. Lēbers (VFR), V. Nollendorfs (ASV), M. Duhanovs, vēstures zinātņu kandidāti M. Virsis, I. Feldmanis, I. Butulis. Interesanta bija jurisprudences profesora A. Lēbera pieeja problēmai — viņš aplūkoja Molotova—Ribentropa pakta saistībā ar jaunākajiem notikumiem, respektīvi, ar šī pakta atzīšanas aktu PSRS Tautu deputātu 2. kongresā 1989. gada nogalē. G. fon Pistolkors savā referātā skāra problēmas, kas līdz šim Latvijas vēsturnieku lielākajai daļai bija svešas, tādējādi klausītājiem radās iespēja atsevišķus vēstures jautājumus vērtēt netrādicionāli.

Nopelniem bagātais zinātnes darbinieks T. Zeids konferencē vērtēja Latvijas vēstures institūta (1936.—1941.) darbību un ieguldījumu Latvijas vēstures zinātnes attīstībā. LZA korespondētājloceklis V. Dorošenko, referēdams par 17. un 18. gs. Rīgas vēstures nepētītiem jautājumiem, galveno uzmanību vērtēja pilsētas tirdzniecības aktivitātei un tirdzniecības sakariem. Divi referenti — Latvijas ZA Vēstures institūta darbinieki, vēstures zinātņu kandidāti I. Misāns un G. Straube vērtēja Stokholmā «Daugavas» apgādā iznākušās desmitsējumu Latvijas vēstures atsevišķus darbus (hronoloģiski 16.—18. gs.). Vēstures zinātņu kandidāts M. Auns savukārt mēģināja analizēt iespējas konstatēt reālo iedzīvotāju skaitu Latvijas teritorijā 13. gs.

Liela daļa referātu izraisīja aktīvas debātes. Referentiem nācās atbildēt uz ļoti daudziem jautājumiem.

Atliek cerēt, ka 1990. gadā E. Andersona lasījumi kļūs par slavējamā tradīcijas aizsākumu un Latvijas vēstures zinātne ik pēc trim gadiem pulcinās vienkop vēstures pētniekus un interesentus no tuvienes un tālienes.

**Heinrihs Strods,**  
profesors

#### ANDREJS PLAKANS — LATVIEŠU VĒSTURNIEKS

Andrejs Plakans dzimis 1940. gadā, Rīgā. No Latvijas izeļojis 1944. gadā. Mācījies ASV koledžās un universitātē. Par darbu «Atmodas laikmets Latvijā» 1969. gadā ieguvis vēstures doktora grādu. Pētījis galvenokārt vēsturiskās demogrāfijas problēmas.

Tagad profesors A. Plakans ir ASV Aijovas štata universitātes Vēstures nodaļas vadītājs.

Šā gada martā profesors viesojās Rīgā, nolasīja referātu «Latvijas vēsture amerikāņu Austrumeiropas pētījumu kontekstā: E. Andersona ieguldījums». Viņš tikās ar Zinātņu akadēmijas darbiniekiem un Latvijas Universitātes mācībspēkiem un studentiem, kā arī apsprieda sadarbības jautājumus ar LU Latvijas vēstures katedru.

Pārrunu rezultātā profesors A. Plakans piekrita veikt šādus uzdevumus:

— uzrakstīt nodaļu par vēsturi LZS un Latvijas vēstures katedras kolektīvajai monogrāfijai «Latviešu zinātne un kultūra ārzemēs 1944.—1990. gados»;

— LU Vēstures un filozofijas fakultātē nākamgad nolasīt kursu «Vēstures filozofija un metodoloģija»;

— noformēt atļauju sava darba «Atmodas laikmets Latvijā» publicēšanai Latvijā;

— organizēt to ASV Nacionālā arhīva materiālu kopēšanu, kas nepieciešami 1939.—1941. gadu notikumam, Valsts prezidenta Dr. K. Ulmaņa darbības un likteņa skaidrošanai;

— Latvijas vēstures katedrai uzdāvināt zinātniskā žurnāla «*American Historical Review*» pēckara gadu komplektu.

Profesors A. Plakans iepazīstināja ar vēsturnieku gatavošanas pieredzi ASV augstskolās. Kas no tā būtu ņemams vērā, pārkārtojot vēsturnieku gatavošanu Latvijas Universitātē?

— Plašāk jāpraktizē Latvijas vēstures studēšana Baltijas reģiona, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā.

Profesors J. Vipērs pirmskara gados lasīja kursu «Latvijas vēsture Eiropas kontekstā». Šis tradīcijas jāturpina.

— Jāsamazina lekciju slodze studentiem. Jāpaplašina literatūras un citu avotu patstāvīgo studiju īpatsvars. (ASV universitātes studentiem ik nedēļas patstāvīgi jāizstudē līdz 500 lappusēm teksta.)

— Vairāk jāpraktizē rakstiskie eksāmeni. (ASV universitātēs to īpatsvars sasniedz 40 procentus.)

— Eksāmenā saņemot neapmierinošu atzīmi, studentiem attiecīgais priekšmets jāstudē atkārtoti.

Tikšanās reizē profesors A. Plakans atbildēja uz daudziem jautājumiem. Lūk, neliels ieskats šajā dialogā.

— Kā vērtējat vēstures zinātnes stāvokli Latvijā?

— Atsakos to vērtēt ar plus vai minus zīmi. Neapstrīdams ir fakts, ka Latvijā vēstures zinātne balstījusies uz vienu teoriju, bet ASV tā vienmēr bijusi plurālistiska. Atceļot vienas ideoloģijas kundzību Latvijas vēstures zinātnē, latviešu vēsturniekiem radīsies iespēja sadarboties ar kolēģiem Rietumos.

— Kāds ASV ir vēsturnieku sociālais prestižs?

— ASV ir akadēmiskie vēsturnieki un vēsturnieki, kas popularizē vēstures zinātni. Šie popularizētāji arī paši ir populāri tautā.

— Kādā vecumā ASV augstskolu pasniedzēji iet pensijā?

— Noteiktais pensijas vecums ir 70 gadi, taču pelnītā atpūta var iet arī no 60 gadu vecuma. Tagad pieņemts likums, kas aizliedz piespiest iet pensijā arī pēc 70 gadu sasniegšanas, ja vien pasniedzējs ir darbaspējīgs.

— Kādas problēmas ir Latvijas vēsturniekiem ārzemēs?

— Latvijas vēsturnieku atražošana ASV praktiski nenotiek. Šāda specialitāte tur vienkārši nav vajadzīga. Ar Latvijas vēstures pētīšanu ASV un citās ārvalstīs dzīvojošie vēsturnieki nodarbojas tikai no pamatdarba brīvajā laikā.

— Baltijas studiju veicināšanas apvienības tuvākie pasākumi?

— Jau jūnijā Sietlā notiks apvienības sesija. Apvienība finansēs tikai tos referentus, kas ASV ierodas pirmo reizi un vēl nav sasnieguši 40 gadu vecumu.

Ir daudz apvienību, arī citādā veidā Latvijas un ASV vēsturniekiem vairāk jāsadarbjas, lai pilnveidotu Latvijas vēstures zinātni.

**Oskars Martinsons,**  
tehnisko zinātņu kandidāts

#### ZINĀTNES KALNĀ

Augsti kvalificēto zinātnieku saimei šogad vērtīgs papildinājums. Traumatoloģijas un ortopēdijas zinātniskās pētniecības institūta nodaļas vadītājs Konstantīns Kalnbērzs saņēmis medicīnas zinātņu doktora diplomu.

Konstantīns Kalnbērzs sekmīgi turpina savas dzimtas tradīcijas. Viņa vecaistēvs arī bija medicīnas zinātņu doktors, terapeits. Tēvs — Viktors Kalnbērzs — PSRS Medicīnas zinātņu akadēmijas akadēmiķis, māte — Rita Kukaine — LZA akadēmiķe.

Jau mācoties Rīgas 49. vidusskolā, Konstantinam nākotnes izvēle bija skaidra — medicīna. 1968. gadā viņš iestājās Medicīnas institūtā un pēc sešiem gadiem kļuva par diplomētu ārstu. Specializējās ķirurģijā.

Kāpēc izvēlētā tieši ķirurģija? Varbūt tēva ietekmē?

— Ļoti interesējos par anatomiju. Un tas arī izšķīra manu izvēli, — saka Konstantīns. Tēva ietekme šajā gadījumā bija tikai šķietama, ārēja. Viņa autoritāti neesmu savtīgi izmantojis. Viss, ko esmu sasniedzis, gūts paša neatlaidīgā, sūrā darbā.

Par saviem labākajiem skolotājiem Konstantīns atzīst profesorus J. Gaujēnu, V. Kalnbērzu un I. Vaseršteinu.

1979. gadā Maskavā K. Kalnbērzs aizstāvēja medicīnas zinātņu kandidāta disertāciju par tēmu — ārējās fiksācijas aparāta pielietošana apakšstilba kaulu lūzumu ārstēšanai. Pēc tam turpinājās intensīvs zinātniskās pētniecības darbs. Pēc desmit gadiem tapa medicīnas zinātņu doktora disertācija par tēmu — vaļejo lūzumu kompleksa ārstēšana. Disertācija aizstāvēta Ļeņingradas Kara medicīnas akadēmijā.

Lielu pieredzi K. Kalnbērzs guvis ārzemēs. Kopš 1976. gada viņš regulāri papildinājis zināšanas VDR, Zviedrijas, Čehoslovākijas, Portugāles, Polijas, Ungārijas, Bulgārijas un Japānas klīnikās. Visā šajā ārzemju komandējumā virknējumā īpaši jāizceļ brauciens uz ASV. Jeilas universitātes Votterberijas klīnikā K. Kalnbērzs apguva gūžas endoprotezēšanas mākslu. ASV viņš specializējās pie slavenā mūsu tautieša profesora Kristapa Keģi.

K. Kalnbērzs turpina pilnveidot ārējās fiksācijas aparātu, apgūst jaunus paņēmienus tā pielietošanā. Izmantojot ASV gūto pieredzi, iecerēts radīt pilnīgāku endoprotezēšanas variantu.

K. Kalnbērzs lielu nozīmi piešķir deontoloģijai — pareizām ārsta un slimnieka attiecībām. Viņš uzskata, ka ar slimnieku jārunā atklāti. Pacientā nedrīkst radīt nepamatotas rožainas ilūzijas vai arī bailes.

Intensīvs zinātnieka un ārsta darbs prasa daudz spēka un enerģijas. Kur to ņem K. Kalnbērzs?

— Esmu guvis labu sportisko rādījumu, — atzīst zinātnieks. Sports man bija nevis izprieca, bet gan nepieciešamība, lai izveidotu neatlaidību, stingru raksturu.

K. Kalnbērzs ir sporta meistars akadēmiskajā airēšanā. Tātad ne vien izcils ķirurgs, atzīts zinātnieks, bet arī veiksmīgs sportists. Daudzsološa personība.

## E. Krauliņa

### LUDVIGA JANSONA ATCEREI

Latvijas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē 15. februārī bija organizēti vēstures lasījumi, kas veltīti docentam Ludvigam Jansonam. L. Jansons dzimis 1909. gada 29. oktobrī kalpa ģimenē Jelgavas apriņķa Sīpeles pagasta «Ārnišos» (tagadējā Dobeles rajonā). Mācījies Dobeles vidusskolā. LU Matemātikas un dabaszinību fakultāti beidzis 1933. gadā, iegūstot fizikas un matemātikas zinātņu maģistra grādu. No 1934. gada L. Jansons strādāja universitātē. Bija subasistents, jaunākais asistents, asistents, docenta vietas izpildītājs un no 1944. gada docents.

1934. gadā L. Jansonam piešķīra zinātnisko komandējumu uz Varšavu, kur pie profesora Pienkovska viņš veica zinātnisko darbu spektroskopijā.

No 1944. gada rudens docents L. Jansons bija vadošais fiziķis Latvijā. Universitātē viņš vadīja Eksperimentālās fizikas katedru, lasīja lekcijas. L. Jansona vadībā izstrādāti 25 diplomdarbi. Desmit no tiem veltīti krāsu centriem, astoņi — dažādu pusvadītāju tipa materiālu optisko īpašību noteikšanai, četri — par infrasarkano staru praktisko pielietojumu materiālu

žāvēšanai. Ir arī darbi par mirdzislādē radušos produktu spektrāliem pētījumiem. Visas šīs tēmas guvušas tālāku attīstību un izveidojušās par patstāvīgiem zinātniskiem virzieniem. Piemēram, toreizējā diplomanda, tagadējā Latvijas ZA korespondētājlocekļa Kurta Svarca vadībā veikti pētījumi par informācijas ierakstu iespējām dažādos materiālos. Fizikas un matemātikas zinātņu doktores Irēnas Pļaviņas vadītajā ZA Fizikas institūta laboratorijā veiksmīgi veikti darbi par aktivētu kristālu optiskajām īpašībām. Pieci bijušie docenta L. Jansona diplomandi tagad ir zinātņu doktori.

L. Jansona mūža draugs Alma Jansone arī bija audzinātāja — universitātes vecākā pasniedzēja Vispārīgās fizikas katedrā. L. Jansona bērni ir fiziķi. Vecākais dēls Māris Jansons ir fizikas un matemātikas zinātņu doktors, profesors un vada Eksperimentālās fizikas katedru un LU ZPD Spektroskopijas nodaļu. Jaunākais dēls Jānis Jansons ir LU Cietvielu fizikas institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks. Turpmākā paaudze — L. Jansona mazbērni — viena ģimene ir fiziķi, otra — astronomi.

L. Jansons konsultēja vai sadarbojās ar 40 republikas uzņēmumiem. Rūpnīcai «Etalons» viņš noteica precīzijas svaru kļūdu cēloņus un to ietekmi uz svaru jutību. Rūpnīcai palīdzēja izstrādāt oriģinālu apgaismojuma sistēmu radioaparātam «Mir». Konditorejas fabrikai «Uzvara» izveidoja metodi marmelādes un pastīļu izstrādājumu žāvēšanai ar infrasarkanajiem stariem.

L. Jansons viens no pirmajiem iesaistījās Latvijas Zinātņu akadēmijas Fizikas un matemātikas institūta dibināšanā 1946. gadā. Viņš bija šī institūta direktora vietnieks zinātniskajā darbā. No 1947. gada līdz 1949. gadam docents vienlaikus pildīja arī pasniedzēja un katedras vadītāja pienākumus Rīgas skolotāju institūtā un Latvijas Valsts pedagogiskajā institūtā.

No 1952. līdz 1954. gadam L. Jansons bija LU Fizikas un matemātikas fakultātes dekāns.

Pēkšņa nāve L. Jansonu pārsteidza 1958. gada 12. maijā. Guldīts Meža kapos.

Vēstures lasījumu autori — profesori J. Eiduss un J. Vītois, Cietvielu fizikas institūta daļas vadītājs I. Tāle, docenti O. Šmits un A. Okmanis — raksturoja L. Jansonu kā cilvēku ar lielām darba spējām, augstu kultūru, korektu, smalkjūtīgu, atsaucīgu.

Sanāksmes dalībnieki vienprātīgi izteica vēlmi sagatavot publicēšanai aprakstu par L. Jansona un viņa ģimenes ieguldījumu zinātnē un praksē.

Andris Krēsliņš,

tehnisko zinātņu doktors

### VISPASAULES LATVIEŠU ZINĀTŅU KONGRESS

1991. gada 5.—8. jūlijā Rīgā paredzēts sarīkot Vispasaules latviešu zinātņu kongresu ar devīzi — «Zinātne Latvijas nākotnei». Iecerēta dažādu zinātņu nozaru pārstāvju plaša diskusija. Plenārsēdes paredzētas fundamentālām, visas nozares saistošām problēmām, kā arī iespējamo programmu, lēmumu vai līgumu akceptēšanai.

Kongresa rīkošanas ideja radās pirms gada. To izvirzīja Latviešu inženieru apvienība (LIA), kurā ir septiņsimt biedru. Pēdējos 25 gados šī apvienība sarīkojusi astoņus tehnisko zinātņu kongresus. Allaž aicināti arī referenti no Latvijas.

LIA kongresos nolasītos referātus vēlāk publicē žurnālā «Tehnikas Apskats». (Starp citu, LIA izdevusi piecos sējumos Latviešu tehniskās terminoloģijas vārdnīcu, kas tagad pieejama arī Rīgā.)

Baltijas studiju veicināšanas apvienība (*Association for the advancement of Baltic studies* — AABS) apņēmusies organizēt humanitāro zi-

nātņu sekcijas ārzemēs. Nu jau apritējis gads, kopš AABS ir Sadarbības līgums ar Latvijas Zinātnieku savienību.

No 950 AABS biedriem 45% ir latvieši, taču apvienība konsekvēnti strādā tikai angļu un vācu valodā. AABS prezidents ir Dr. Andrejs Plakans, direktors rīkotājs — Jānis Gaigulis.

Kongresa rīkošanā plaši iesaistījusies arī Latviešu akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienība (LAMZA), starp kuras divsimt biedriem ir gan Latvijas Universitātes un Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas, gan Latvijas konservatorijas un Mākslas akadēmijas bijušie mācībspēki un viņu audzēkņi.

Kongresa organizēšanā sadarbību piedāvājusi arī Latvijas arhitektu biedrība (250 biedru ASV, Kanādā un Austrālijā) un Latviešu agronomu biedrība (200 biedru ASV). Ar šīm biedrībām tagad izveidoti stabili kontakti.

Trīdās latviešu zinātniekus vieno arī tādas akadēmiskas organizācijas, kas pašreiz atjauno savu darbību Latvijā. Latviešiem, igauņiem un vācbaltiem ir saglabātas stipras, studentu gados veidotas korporācijas. Šo, uz mūžu slēgto, brālību internajā dzīvē profesionālajiem, to vidū zinātniskajiem kontaktiem ir būtiska loma. Korporācijas morāli un materiāli atbalsta savus studentus, aspirantus, doktorantus un visu mūžu seko savu filistru dienesta un zinātniskajai karjerai.

Pašreiz pasaulē darbojas 25 Latvijas studentu un 11 Latvijas studentu korporācijas, no tām trīs ir krievu, bet pārējās latviešu korporācijas. Tām ir stabili kontakti ar Rīgā dibinātajām vācu korporācijām, kurās daļēji vēl lieto latviešu valodu.

Lielu ieguldījumu zinātnē un izglītībā ir devušas un joprojām dod «Austrums», «Lidums» un citas akadēmiskas vienības. Gandrīz visi akadēmiski izglītotie ārzemju latvieši sastāv kādā no šīm organizācijām. Piemēram, LIA prezidents Andris Palejs ir letonis, apvienības LAMZA prezidents Jānis Kļaviņš — *Fraternitas Livonica* filistrs, Latvijas arhitektu biedrības valdes priekšsēdētājs Andris Roze — austrumietis, bet AABS prezidents Dr. Andrejs Plakans pieder pie *Fraternitas Academica* saimes.

Kongresa filozofijas un teoloģijas sekcijas darbā piedalīsies Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas Teoloģijas seminārs kopā ar ārzemju kolēģiem, kurus pārstāv Dr. Visvaldis Klīve. Jāņem vērā arī iespējama katoļu devums akadēmiskajos sakaros. (Amerikas latviešu katoļu apvienība — ALKA piešķir stipendijas latviskai izglītībai un finansē Latgaļu pētniecības institūtu.)

Ar minēto latviešu organizāciju palīdzību ir izveidota kongresa programmas komiteja par 35 zinātņu nozaru sekcijām. Koordinatoru vidū ir pasaulē labi pazīstami zinātnieki. (Viņi ir arī aktīvi latviskuma aizstāvji.) Vairākums šo zinātnieku darbojas ASV un Kanādā, kuras par mītnes zemēm ir izvēlējušies ap 90% ārzemju latviešu.

Sadarbībai ar ārzemniekiem esam izraudzījušies tādus Latvijas zinātniekus, kuri var un vēlas organizēt radošus kontaktus un izveidot kongresa programmu tā, lai būtu reprezentēti mūsu galvenie zinātnes centri un augstskolas.

Pirmais mēģinājums saskaņot viedokļus notika konferencē «Latvieši zinātnē un kultūrā ārpus Latvijas», ko sarīkoja LZS pētnieciskā asociācija «Latvija un latvieši pasaulē». Kultūras foruma ietvaros varēja noklausīties 58 priekšlasījumus, tika spriests gan par latviešiem Padomju Krievijā un ārzemēs, Dienvidamerikā un Ķīnā, gan arī par vāciešiem, krieviem, ebrejiem un poļiem, kas izceļojuši no Latvijas. Konference un Kultūras forums mūsu priekšstatus pilnigoja, deva daudz jauna. Par šiem jaunumiem īpaši jāpateicas mūsu viesiem — Dr. Baibai Kangerei no Zviedrijas, Dr. Dītriham Andrejam Lēberam no Vācijas, Dr. Valteram Nollendorfam no ASV, profesorei Natālijai Sinaiskai no Beļģijas.

Kongresa programmu veidojot, mēs labprāt sadarbotos ar no Latvijas emigrējušo ebreju, poļu un krievu akadēmiskajām vai kultūras biedrībām. Būtu apsveicami, ja Latvijas Zinātnieku savienībai visdrīzākajā laikā pieņemtos palīgā, piemēram, Rīgas ebreju juristu biedrība vai Daugavpils poļu inženieru biedrība. (Pirmskara Latvijā tas būtu pavisam pašsaprotami.) Esmu pārliecināts, ka ne tikvien latvieši, bet arī citas republikā dzīvojošās nacionālās grupas var dot ne mazumu sociāli aktīvu, pasaules mēroga zinātnieku, kam par visu vairāk rūp Latvijas nākotne.

Atbildību par Latvijas turpmāko likteni, par Latvijas cittautiešiem, protams, jāuzņemas pamatnācijai un vispirms tās zinātniekiem, inteliģencei. Pusgadsimtu nežēlīgi nīdētas inteliģences atspīrgšanai ir nepieciešama nacionālā un politiskā samierināšanās, Latvijā palikušo un pa visu pasauli izklīdušo latviešu kultūras spēku konsolidēšana. Arī Vispasaules latviešu zinātņu kongress varētu būt solis uz šo konsolidēšanos, solis virzībā uz neatkarīgas Latvijas kā kultūras valsts atjaunošanu.

#### VISPASAULES LATVIEŠU ZINĀTŅU KONGRESA PROGRAMMAS KOMITEJA

Sekcija	Koordinators Latvijā	Koordinators trimdā
1	2	3
Matemātika	Andris Buiķis, ZA FI	Juris Steprāns, Kanāda
Astronomija, ģeodēzija, ģeogrāfija, ģeoloģija	Jānis Balodis, LU Igoris Danilāns, LU Jānis Strauhmanis, LU	Aleksis Dreimanis, Kanāda
Fizika	Juris Roberts Kalniņš, ZA FI	Ivars Melngailis, ASV Miķelis Svilāns, Kanāda Jānis Lielmežs, Kanāda Uldis Bluķis, ASV
Ķīmija	Emilija Gudriniece, RTU	Vitauts Kalniņš, Kanāda Zigurds Bērzuks, ASV
Bioloģija, ģenētika	Elmārs Grēns, ZA OSI	Inga Patterson
Medicīna, veselības aizsardzība	Ilmārs Lazovskis, RMI	Juris Zuševics, ASV Normans Goba, Kanāda Jānis Skujiņš, ASV
Zobārstniecība		Andris Roze, Kanāda Sīgurds Grava, ASV
Lauksaimniecība	Imants Gronskis, LLA	Andris Palejs, Kanāda Alfons Kalns, Kanāda
Mežzinātne	Pēteris Zālītis, LMPI	
Ekoloģija	Pēteris Cimdiņš, ZA BI	Uldis Lūsis, Kanāda
Arhitektūra, pilsētu plānošana	Ivars Strautmanis, RTU	
Būvniecība	Raimonds Eizenšmits, RTU	
Elektrotehnika, lietišķā elektronika	Valdis Uzārs, RTU Elmārs Beķeris, RTU	
Mehānika	Jānis Rudzītis, RTU Ivars Knēts, RTU	
Enerģētika	Viktors Zēbergs, ZA FEI	Jānis Bubenko, Zviedrija
Informātika, datori	Ģirts Vulfs, RTU Jānis Bārdziņš, LU	Imants Freibergs, Kanāda Andris Padegs, ASV
Ekonomika, uzņēmumu vadība	Elmārs Zelgalvis, LU	Gundars Ķeniņš-Kings, ASV
Finanses, bankas	Ojārs Kehris, LU	Uldis Klauss, ASV
Tirgzinības	Ainārs Roze, LU	Uldis Grava, ASV
Politiskās un sociālās zinātnes	Uldis Augstkalns, RTU	Jānis Peniķis, ASV
Jurisprudence	Romāns Apsītis, LU	Jānis Kancāns, ASV
Vēsture	Heinrihs Strods, LU Jānis Graudonis, ZA VI	Andrejs Plakans, ASV
Zurnālistika	Rihards Treijs, LU	Ilgvars Spilners, ASV

1	2	3
Valodniecība, folklorā	Aina Blinkena, ZA VLI	Valdis Zeps, ASV
Literatūra	Viktors Hausmanis, ZA VLI	Juris Silenieks, ASV
Bibliotēkas	Andris Vilks, LVB	Inese Auziņa-Smith, Anglija
Izglītība, pedagogija, psiholoģija	Jānis Gedrovics, SKCI	Solveiga Miezīte, Līga Ruperte Ilze Kalniņa, Kanāda
Filozofija, teoloģija	Maija Kūle, ZA FTI Juris Rubenis, LELB TS	Visvaldis Klīve, ASV
Estētika, mākslas vēsture un izvērtēšana	Vita Ozoliņa, AMM	Eleonora Šturma, ASV
Muzikoloģija	Arnolds Klotiņš, ZA VLI	Andrejs Jansons, ASV
	Mārtiņš Boiko, Komponistu savienība	
Zinātņu un augstskolas vēsture	Andris Krēsliņš, RTU	Uldis Bluķis, ASV

## Teritoriālie koordinatori:

Latvijā — Andris Krēsliņš, ASV — Jānis Gaigulis, Andris Padegs  
 Anglijā — Zenta Blezūrs, Vācijā — Vladimirs Zvidriņš, Austrālijā — Aivars Saulītis  
 Zviedrijā — Jānis Bubenko, Kanādā — Andris Palejs

### VISPASAULES LATVIEŠU ZINĀTŅU KONGRESA (VLZK) SAGATAVOŠANAS POSMU TERMIŅI

**Līdz 15. aprīlim** jā sagatavo VLZK referātu saraksts no Latvijas. Referātu skaits ir ierobežots, jo darbs sekcijās notiks tikai divas dienas. Jāieplāno arī kādas laboratorijas vai cita zinātniska objekta apskate. Sekciju skaits nav ierobežots.

**Līdz 15. jūnijam** jānoorganizē apskata referāta projekta sagatavošana. Tajā vēlams raksturot zinātnes nozares vēsturi, pašreizējo stāvokli Latvijā un perspektīvas. Pēc tam, kad arī trimdā būs sagatavots līdzīgs referāts par stāvokli šajā zinātņu nozarē ārpus Latvijas, būs iespēja saskaņot viedokļus. Šāda saskaņošana būtu ērti izdarāma vasarā, kad daudzi ārzemju latvieši ieradīsies Rīgā uz Dziesmu svētkiem (no 4. līdz 8. jūlijam). Iespējams, ka izdosies kopīgi sagatavot vienotus pārskata referātus pa atsevišķām zinātņu nozarēm.

**Līdz 15. oktobrim** jāsaņem referātu pilni teksti kā no Latvijas, tā arī no trimdas. (Līdz 10 lappusēm mašīnrakstā ar dubultstarpēm.)

**Līdz 15. novembrim** jāorganizē referātu rediģēšana un salikšana pa sekcijām. Atsevišķos gadījumos, ja teksts būs iesniegts angļu valodā, jāorganizē arī tulkošana latviešu valodā.

**Līdz 15. decembrim** jābūt gatavai VLZK programmai — jānosaka galīgais sekciju skaits, jā sastāda referātu saraksti pa sekcijām, jāizlemj, kādus referātus paredzēt plenārsēdēs.

Sogad vēl paredzētas 3 sekciju koordinatori un viņu vietnieku sanāksmes (Latvijas ZA prezidija sēžu zālē, Turgeņeva ielā 19, pl. 17):

**12. jūlijā** «Par apskata referātiem pa zinātņu nozarēm. Par plenārsēžu darba kārtību un iespējamiem referentiem».

**18. oktobrī** «Par VLZK programmas projektu. Par rakstu krājuma redaklējijas sastāvu».

**13. decembrī** «Par VLZK programmu. Par ārzemju dalībnieku un viņu ģimenes locekļu skaitu. Par VLZK rīkošanas saimnieciskajiem un finanšu jautājumiem».

Andris Krēsliņš,  
koordinators Latvijā,  
LZS atbildīgā sekretāra vietnieks

## IEVELETI LATVIJAS PARLAMENTĀ

## NO ZINĀTŅU AKADEMIJAS:

- Einārs CILINSKIS, Organiskās sintēzes institūta jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks;
- Jānis FREIMANIS, Organiskās sintēzes institūta laboratorijas vadītājs;
- Tālavas JUNDZIS, Filozofijas un tiesību institūta nodaļas vadītājs;
- Juris KARLSONS, Zinātniskās aparātu būves speciālā konstruktoru biroja galvenais konstruktors;
- Artūrs KODOLIŅŠ, Ekonomikas institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks;
- Einārs REPŠE, Zinātniskās aparātu būves speciālā konstruktoru biroja inženieris;
- Jānis VAIVADS, Neorganiskās ķīmijas institūta direktora vietnieks zinātniskajā darbā;
- Sergejs ZAĻETAJEVS, Fizikas institūta specializētā konstruktoru biroja vadošais konstruktors.

## NO LATVIJAS UNIVERSITĀTES:

- Romans APSĪTIS, pasniedzējs;
- Valdis BIRKAVS, Juridiskās fakultātes docents;
- Juris BOJĀRS, Ārējo sakaru institūta direktors;
- Ilma BRINĶE, Juridiskās fakultātes docente;
- Sergejs DĪMANS, docents;
- Aivars ENDZIŅŠ, docents;
- Mihails GAVRILOVS, vecākais pasniedzējs;
- Ivars GODMANIS, fiziķis;
- Ojārs KEHRIS, Ārējo sakaru katedras vadītājs;
- Pēteris LAĶIS, Lietišķās socioloģijas un sociālās psiholoģijas katedras vadītājs;
- Andrejs PANTEĻEJEVS, Fizikas un matemātikas fakultātes aspirants;
- Andris PLOTNIEKS, Juridiskās fakultātes profesors;
- Valdis ŠTEINS, docents;
- Tatjana ŽDANOKA, docente;
- Valentīna ZEILE, Ekonomikas fakultātes docente.

## NO RĪGAS TEHNISKĀS UNIVERSITĀTES:

- Skaidrīte ALBERTIŅA, dekanē;
- Jānis DINEVIČS, vecākais pasniedzējs;
- Vilnis EGLĀJS, pasniedzējs;
- Rolands RIKARDS, profesors.

## NO LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS AKADEMIJAS:

- Gunārs PREINBERGS, Veterinārmedicīnas fakultātes docents;
- Kazimirs ŠPOĢIS, profesors;
- Voldemārs STRĪĶIS, profesors;
- Indulis BĒRZIŅŠ, vecākais pasniedzējs.

## NO TRAUMATOLOĢIJAS UN ORTOPĒDIJAS ZINĀTNISKĀS PĒTNIECĪBAS INSTITŪTA:

- Viktors KALNBĒRZS, direktors.



NO RĪGAS MEDICĪNAS INSTITŪTA:

— Georgs ANDREJEVS, katedras vadītājs;

— Ivars KRASTIŅŠ, asistents.

#### HRONIKA

Par monogrāfiju «Nelineārie cilindrisko kompozīčcaulu dinamikas uzdevumi» piešķirta F. Candra prēmija fizikas un matemātikas zinātņu doktoram Aleksandram Bogdanovičam.

Par monogrāfiju «Prozas poētika» piešķirta A. Upīša prēmija filoloģijas zinātņu kandidātam Harijam Hiršam.

Par monogrāfiju «Latvijas māksla. 1915.—1940. I» piešķirta J. Sudrabkalna prēmija ASV profesoram Jānim Siliņam.

\* \* \*

ZA prezidijs atbalstījis Fizikas un tehnikas zinātņu nodaļas lēmumu par kopuzņēmuma TELENET—PSRS izveidi. Kopuzņēmumā ņems līdzdalību Elektronikas un skaitļošanas tehnikas institūts.

\* \* \*

ZA prezidijs piekritis Socioloģijas centra izveidei Filozofijas un tiesību institūtā. Centrs darbosies uz saimnieciskā aprēķina pamatiem.

#### PAR STUDIJĀM ASV

Amerikas latviešu jauniešu apvienības un Baltijas studiju veicināšanas apvienības pārstāvji Gita Ģemute un Pauls Raudseps Farmācijas muzejā, R. Vāgnera ielā 13 (ieeja no sētas puses), katru piektdienu pl. 17 sniegs informāciju par ASV augstākās izglītības sistēmu un par Latvijas studentu, aspirantu un zinātņu kandidātu iespējām tur mācīties.

Redkolēģija: *Ēvalds Mugurēvičs* (atb. redaktors), *Jurijs Artjuhs*, *Elmārs Beķeris*, *Mārtiņš Beķers*, *Juris Ekmanis*, *Jānis Graudonis*, *Jānis Kļava*, *Oskars Martinsons*, *Ruta Skudra*.  
Redaktors *Vilhelms Ļuta*.

Информативный бюллетень «Зинатнес Вестнесис» («Вестник науки») АН ЛатвССР и Союза ученых Латвии.

На латышском и русском языках.

Издательство «Зинатне» АН ЛатвССР, 226530 г. Рига, ул. Тургенева, 19.

Nodots salikšanai 4.04.90. Parakstīts iespiešanai 18.04.90. Formāts 70×108/16. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. Augstspiedums. 1,4 uzsk. iespiedl., 1,4 uzsk. krāsu nov., 1,6 izd. l. Metiens 2100 eks. Pasūt. Nr. 364-1. Maksā 30 k. Redakcijas adrese: 226530 PDP Rīgā, Turģeneva ielā 19, tel. 226032. Iespēsts tipogrāfijā «Rota», 226011 PDP Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

© Izdevniecība «Zinātne», «Zinātnes Vēstnesis», 1990.